

Література

1. Зверев А. Преступления страсти : вариант Зюскинда [Электронный ресурс] / А. Зверев // Иностранная литература. – М. : Русский журнал, 2001. – № 7. – Режим доступа. – <http://magazines.russ.ru/inostran/2001/7/zver.html>.
2. Солганик Г. Я. Стилистика текста / Г. Я. Солганик. – М. : Наука, 2001. – 245 с.
3. Süskind Patrick. Die Taube / Patrick Süskind. – Diogenes Verlag, Zürich, 1987. – 100 s.
4. Süskind Patrick. Die Geschichte von Herrn Sommer / Patrick Süskind. – Diogenes Verlag, Zürich, 1991. – 130 s.
5. Süskind Patrick. Drei Geschichten / Patrick Süskind. – Diogenes Verlag, Zürich, 1995. – 83 s.

Анотація

У статті йде мова про важливу в останні часи проблему лінгвістики, а саме про підходи до вивчення ідіолекта окремого автора. Крім необхідності подальшого розвитку наукових досліджень даного питання у статті коротко аналізується творчість німецького прозаїка Патріка Зюскинда на матеріалі деяких оповідань та есе.

Ключові слова: ідіолект, індивідуальний стиль, повтор, стилістична манера.

Аннотация

В статье речь идёт о важной в последнее время проблеме лингвостилистики, а именно о подходах к изучению идиолекта отдельного автора. Кроме необходимости дальнейшего развития научных исследований данного вопроса в статье кратко анализируется творчество немецкого прозаика Патрика Зюскинда на материале нескольких рассказов и эссе.

Ключевые слова: идиолект, индивидуальный стиль, повтор, стилистическая манера.

Summary

The article deals with the topical problem of stylistics and linguistics which is dedicated to the research of the individual style of a certain writer (in our case it's Patrick Süskind). It is stated the importance of integral and full analysis of the individual style on the basis of different scientific approaches. Besides the significant attention is given to the critical approach to his works and it is also stated the inclination of the writer to the postmodern elements and methods. All this is illustrated in the author's language.

Keywords: idiolect, individual style, repetition, the manner of writing.

УДК 82–92:821.161.2

Сабліна С.В.,

кандидат філологічних наук,
Запорізький національний університет

ІНТИМНІ КОНОТАЦІЇ У ЛИСТАХ І. ФРАНКА ДО О. РОШКЕВИЧ

Актуальність дослідження полягає у тому, що лінгвістика к. ХХ – поч. ХХІ століття звернулася до поглядів В. фон Гумбольдта, який закликав вивчати мову у тісному зв'язку з емоційним станом людини. Тому нині розгляд конотацій в епістолярному тексті набуває нових оцінок, у більшості пов'язаних із вивченням мовних одиниць, що відображають емоції, почуття людини.

Лінгвістами епістолярій І. Франка до кінця не вивчений, хіба що були спроби виявити етикетні формули у листуванні письменника (Н. Журавльова), здійснити

загальний огляд мови листів (К. Ленець). Тим часом існує потреба з'ясування тих мовних особливостей листів автора, що мають конотативне значення. Зауважимо, що найповніше конотації розкриваються у приватних, інтимних листах. Тому нашу увагу привернули листи, адресовані Ользі Рошкевич, першій коханій жінці поета. 38 листів до неї містять різні типи конотацій, які ще **не були предметом опису** лінгвістичної науки.

Виходячи з цього, **метою дослідження** є виявити й проаналізувати індивідуальні стилістичні риси побутового епістолярію І. Франка (на прикладі інтимних листів до О. Рошкевич) крізь призму конотацій інтимного типу. Саме у такого типу листах інтимні конотації набувають порівняно більшої наростаючої емоційно-експресивної забарвленості, ніж у будь-яких інших. Лінгвісти відносять інтимні конотації до власне психологічних, оскільки якщо людські почуття взяти за чинники, що породжують мовну експресію, то “з допомогою мови суб'єкт може не тільки передавати свій власний психічний стан, а й впливати на психіку адресата” [13, 9].

Аналізуючи листи письменника, ми виділили такі групи інтимних конотацій:

1. Конотації підсилення позитивного плану вираження почуттів.
2. Конотації вразливості, які вказують на реалію, що вплинула на автора.
3. Конотації розчарованості.
4. Конотації прикраси.
5. Конотації іронічності, жартування.

Конотації **підсилення позитивного плану вираження** здебільшого передаються багатозначними лексемами, в яких автор тонко використовує якраз метафоричну складову слова, або різні тропи на її основі: “На мене чимраз то частіше **надходять хвилі** тяжкої задуми” [12, 93]; “Ті нещасні **сльози**, вони мене й досі **печуть**” [12, 94]; “Нещасливі **сльози** мене **зв'язали**” [12, 95]; “Та що мені умовності, що мене обходять загальноприйняті правила – **мова серця** мого **заглушає** їхній холодний та байдужий голос” [12, 20]; “<...> твоє любе, сердечне **письмо**, котре живо і ядро **відкликало** в моїм серці і тебе, і твою щирю за любов” [12, 108]. Додатковим актуалізатором інтимних конотацій у листах часто виступають числівники: “Пам'ятай, що ти понаобіцювала мені **з півтори** копи поцілуїв” [12, 99]; “Коли погадаю про твій приїзд, **тисячі** надій, ожидань і тривоги переходять по моїй голові” [12, 157]; “<...> **скільки** понять і вражень я завдячую тобі, **скільки** нового елемента звійшло в моє життя через знакомство з тобою” [12, 70]; “Я ж, як сама знаєш, люблю тебе **першу** в житті, пізнаючи й люблячи тебе, я пізнавав жінчину **перший раз**” [12, 119].

Неодмінним конотативним елементом у багатьох листах І. Франка є алітерація, яка чи не найточніше передає авторські почуття: “стратити” – таке насичення звука [т] вказує на динаміку, рух, або злість; або алітерація звука [л]: “люблю”, “люблячи”, яка створює чистий, ніжний образ закоханої людини, надає висловлюванню благозвучності, чуттєвості. Додаткову слухову конотативність у прикладах, поданих нижче, створює алітерація звука [о] у словах: “хорошою”,

“солодких”, що передає захоплення, задоволення, а також повтор звука [р] у слові “переривати”, який у контексті певно передає якщо не “грізне, то суперечливе” [14, 2].

І.Я. Франко великий майстер використання експресивних можливостей граматичного рівня мови: у листах частини мови виконують не тільки і не стільки номінативну функцію, але й максимально передають експресію дописувача. Індивідуальний стиль автора втілюється у системі експресивних лексичних одиниць, серед яких чільне місце належить експресивам трьох основних класів – експресивним іменникам, прикметникам та прислівникам, які найбільше увиразнюють індивідуальний стиль Франка-дописувача у зв'язку з особливостями використання семантики експресивного слова в епістолярному тексті. Треба думати, що закоханий І.Я. Франко прагнув максимально використати цей рівень конотації, враховуючи і високий рівень освіченості та емоційності Ольги Рошкевич. Учені, до речі, наголошують, що “найадекватніше текст сприймається тими читачами, тезаурус та емоційні структури особистості яких збігаються з авторськими” [2, 97].

Традиційним емоційно-оцінним засобом підсилення почуттів у листах І. Франка виступають якісні прикметники співвідносної і безвідносної міри: “<...> тобі, котру я рад би видіти **найщасливішою, веселою, хорошою понад усіх!**” [12, 142]; “Ах коби-то вже раз діждатися тих **солодчих, так гаряче пожаданих** хвиль, коли буду міг побачити твоє **найлюбіше** личко <...>” [12, 146]; “<...> я рад би, щоб тота розмова не то що була **якнайдовша**, але щоби ми не потребували її ніколи **переривати**” [12, 157]. Нерідко підсиленням емоційного фону у листах виступає якісно-відносний прикметник у сполученні із вказівним займенником: “<...> потреба взаємного, живого, ненастанного обміну гадок і чуття **така сильна** в мені **последніми** часами <...>” [12, 93].

Інший тип конотації являє собою вживання якісно-означальних та кількісно-означальних прислівників: “За се я й люблю тебе **так дуже, так несказанно**” [12, 131]. Чуттєво збуджений автор додатково експресивізує окремі моменти в листах, тому вживає з якісно-означальним прислівником підсилювальне “так”. Нерідко конотативність висловлювання передається прислівником найвищого ступеня порівняння: “<...> **поважаю** тя, як **уперед**, а люблю **далеко дужче**” [12, 161]. Або як у наступному уривку “<...> після нашої стрічі любов моя **вдесятеро** зміцніла” [12, 107] емоційно-оцінним компонентом виступає кількісно-означальний прислівник.

Порівняно біднішою на вербальні засоби вираження виявилась **друга група** конотацій в інтимних листах Івана Франка до Ольги Рошкевич – **вразливості**.

Типовою ми б назвали форму вираження у вигляді поєднання вказівного займенника “такою” та різних іменників, які найчастіше вступають у парадигматичні синонімічні відношення і породжують експресію часом невдоволеності, але найбільше вразливості. Ось один із найпоказовіших прикладів: “Сам не знаю, що мені **такого** було, що так **нетерпеливо**, з **такою тоскою і тугою** ждав я твого **письма**” [12, 126].

Протилежне почуття – нестримну радість виражає письменник у конотаціях вразливості за допомогою емоційних вигуків: “**Боже мій!** Якими **несподіваними** були

для мене *Ваші милі визнання <...>*" [12, 27]; "**Сусе-Христе, то буде празник!**" [24, 99]. Почуття радості підкреслюється також використанням порівняння та алітерації: "*Я вчора цілісінький день ходив, немов на крилах*" [12, 126]. Слово "цілісінький" з алітерованим звуком [і] вказує на протяжність, тривалість.

До **третьої групи** інтимних конотацій ми відносимо конотації **розчарованості**. Такого типу конотацій були актуальні у текстах листів під час зав'язування відносин між Іваном Франком та Ольгою Рошкевич. Наприклад, письменник розчарований тим, як жінка його зустріла: "*Ваші слова: "Ви, мабуть, хворі, раз Ви тут" так влучно мітили в мене, що, справді, краще й не придумасш. Аж тоді, коли я почув ці слова я запитав себе: чого тобі власне тут треба, дурню? Навіщо ти сюди прийшов?"*" [12, 45]. Не можемо оминати той факт, що дописувач навдивовижу вміло використовує тут звуко символізм – "неприємні" приголосні [ш], [ч], [т], які асоціативно пов'язані з ядерними конотативними семами емотивністю та оцінністю зі знаком "мінус" [7].

Названа група конотацій типово представлена синтаксичним рівнем – вживанням риторично-питальних речень та відповідних одиниць морфологічного рівня: "Чого тобі власне тут треба, дурню?" "Навіщо ти сюди прийшов?" Використання тут просторіччя посилює психічний стан письменника і виказує не тільки розчарованість, а й розгубленість І. Франка, який завжди занадто критично ставився до себе. Інший приклад риторичного речення "*І чому важкі болісні споминки довше тривають від щасливих?*" [12, 97], де конотацію розчарованості підсилює вживання антонімічного протиставлення "важкі болісні споминки <...> від щасливих".

Утім конотації розчарованості найсильніше виявлені у листах, коли І. Франкові стало відомо про рішення Ольги одружитися з В. Озаркевичем: "*Я не знав, що гадати о тобі; я враз з надією на будучність стратив був віру в доброту і чесноту; я почув, що єдина опора, на котрій я держався стільки літ, самохіть усувається передо мною*" [12, 191]. Крім уже відзначеного звуко символізму актуалізатором таких конотацій виступають слова у переносному значенні "опора усувається"; абстрактні іменники: "віру", "в доброту", "чесноту".

Четверту групу складає незначна кількість конотацій **прикrostі**. Іван Франко в одному з листів до Ольги Рошкевич згадує про своє виховання "зовсім відособлене від женщин" [12, 139], і тому він зізнається, що "Я більше мужчин любив у своїм житті, ніж женщин знав. І знаєш, що-се в мене якась неприродна, дика любов" [12, 139]. Це викликає у автора листів почуття зажури, прикrostі, передані наступними рядками: "*Ти не знаєш, любя Олю, як не раз страшно болять такі споминки, як живо не раз приходять чуття: ти не цілий чоловік, не розвитий, як треба! Така мука-гризота заповнює другу велику часть мого життя <...>*" [12, 140]. Засобами експресивності, а отже і ситуативно конотацією прикrostі тут виступає цілий комплекс: слова у переносному значенні: "споминки болять", "мука-гризота заповнює"; прикладка "мука-гризота", підсилена вказівним займенником "така"; повтором; прийом парцеляції, за допомогою якої письменник підкреслює важливі для нього слова, що мусять сприйнятися

адресатом: “як страшно”, “як живо”; додаткової типової заперечної конотації надає висловлюванню повторювана заперечна частка “не”: “не цілий”, “не розвятий”.

На конотації прикрості натрапляємо й у тих листах, у яких Ольга не відповідає на почуття автора: “Однак **навіщо** зайві слова, коли я знаю, що мої **страждання й переживання** не викличуть у Вас ніякого співчуття” [12, 40]. Експресивізм прикрості передається вживанням абстрактних іменників “страждання”, “переживання”, самою риторикою речення. У таких листах для позначення свого стану автор вживає яскраво виражену контрастну форму типово синтаксичними засобами: “Ми тоді аж зблизилися, як вогонь почав угасати” [12, 97].

“Наші шанси нерівні, ти щаслива вже тим, що **можеш вибрати** между мужчинами чесними й розумними, але мені **нема вибору**” [12, 192]. В останньому прикладі актуалізатором конотацій прикрості виступає антонімія “<...> ти можеш вибрати, але мені нема вибору”.

Знавець, збирач і вмілий користувач паремійним фондом української мови, І. Франко в усіх листах максимально використовує можливості фразеології (тільки в аналізованих листах їх близько 20). Ми наводимо один із найхарактерніших способів використання фразеологізму, який водночас передає і конотацію прикрості: після того, як письменник довідався про ставлення до себе батька Ольги, Михайла Рошкевича, він зізнається: “Правдивих приятелів в біді пізнавай; а хто з приятеля перекинувся в ворога, тот значить, і вперед не був приятелем і не буде” [12, 76].

Цікавим з точки зору вираження коноції прикрості є лист І. Франка з такими рядками: “Видиш, я, котрий **не плакав** коло вмираючої матері, тепер **готов заплакати**, кінчаючи се письмо, **готов заплакати**, сам не знаючи, чого і чому, **готов заплакати**, коли думаю о тобі!” [12, 97]. Емоційно-експресивним компонентом виступає антонімічне словосполучення: “не плакав–готов заплакати”, яке своїм триразовим повтором відбиває драматизм події, її емоціональну напруженість. Крім цього алітерація звука [а] у слові “заплакати” передає надмірне страждання, голосіння, що теж впливає на експресію контексту, сподіваючись “правильної” реакції читача.

До п'ятої групи інтимних конотацій відносимо конотації **іронічності, жартування**. Можна тільки подивуватися, як серйозний, статечний І. Франко виглядає у власних листах доречним жартівником, хоча більше йому властива все ж іронія, а найбільше – самоіронія. Скажімо, на початку листування Іван Франко намагається жартувати з Ольгою: “Був би я уже давніше **наприкритися пані, але щасливій** для пані, а **нещасливій** для мене **обстоятельства** **вздержали мене** <...>” [12, 12]. Конотація іронічності тут межує із конотацією підсилення позитивного плану вираження почуттів і підкреслена вживанням дискантних **антонімів** “щасливій–нещасливій”.

Утім вкрай негативна і навіть зла іронія виявляється лексично словом “іронічно” в листі, де автор засмучений тривалою відповіддю Ольги на його почуття: “Посміхайтесь собі **іронічно**, почувши про моє **підірване здоров'я** <...>” [12, 45].

З іронією ставиться І. Франко до своїх негараздів: “<...> пишу не з просьбою, не з жаданням ніяким, не з жалобами на долю – **пек** їм, тим жалобам <...>” [12, 92]. Вживання вигука підсилює іронічно-жартівливий тон цього контексту. Так само вигук “чорт побер” викликає іронічну конотацію у такому висловлюванні: “**Чорт поберу патетичний тон**” [12, 93].

Глузливо-іронічного характеру набуває лист, у якому письменник вживає в якості конотації іронічності фонетичний екзотизм: “*Ти називаєш мене “пестієм”. Madame, wus heist dus? Я пестій? Хто ж мене розпестив?*” [12, 138]. Конотативність досягається завдяки вживанню кліше “*Madame, wus heist dus?*” (що це значить?). Автор листів часто вдається до подібного прийому, це тогочасна епістолярна мода: “*Und was mag in einer Madchenbrust geschehen, wenn ein junger Mann spricht*”. Але що се я пишу! *Ти готова подумати, що я “стратив поважання” або щось подібного, – а я хтів би тільки, як той Чернишевський каже, “панєжитья”* [12, 162]. В іншому листі, прощаючись з Ольгою, письменник ставить жартівливе запитання: “*А впрочім, що се таке **паперово-атраментовий** поцілуй?*” [12, 97]. Подібні фонетичні екзотизми є дуже сильним засобом експресивності. “Вони не пов’язані зі звуко-символізмом, <...> для них характерне “чуже”, незвичне з погляду типової української фонетики звукове оформлення” [3, 219]. Саме такою незвичністю фонетичні екзотизми і впливають на читача, на що і розраховує дописувач І. Франко.

Дослідивши інтимні конотації у листах Івана Франка Ользі Рошкевич, зазначимо, що письменник різними, зазвичай типовими виявами фонологічного, лексико-парадигматичного, граматичного рівня або їх комплексом виявляє не тільки власні емоції, почуття, стани, але прагне більшою чи меншою мірою впливати на адресата.

Проведене дослідження не вичерпує всього комплексу проблем, пов’язаних із семантичним та функціональним аналізом конотативних фонологічних, лексичних і граматичних засобів у листах І.Я. Франка. Поза увагою лишилися інші тематичні групи оцінних конотацій в епістолярії І. Я. Франка; наповнення аналізованого шару мовних засобів діалектизмами, жаргонізмами, термінами; співвідношення узуально-нейтрального та індивідуально-творчого, експресивного в мовленні письменника.

Література

1. Аносова Т. Проблемы лексикографического отражения коннотации / Т. Аносова // Нова філологія. – Запоріжжя : ЗДУ, 2002. – № 3 (14). – С. 5–13.
2. Белянин В. П. Психолінгвістическіе аспекти художественного текста / В. П. Белянин. – М. : Изд-во Московск. ун-та, 1988. – 123 с.
3. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти : монографія / Н. І. Бойко. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2005. – 550 с.
4. Говердовский В. История понятия коннотации / В. Говердовский // Филологические науки. – 1979. – № 2. – С. 83–86.
5. Горак Р. Тричі мені являлася любов : повість-есе / Р. Горак. – К. : Радянський письменник, 1983. – 152 с.
6. Журавльова Н. Лексико-фразеологічне мікрополе прихильності в епістолярії ХІХ століття / Н. Журавльова // Нова філологія. – Запоріжжя : ЗНУ, 2006. – Вип. 24. – С. 111–119.

7. Левицький В. В. Символічні значення українських голосних і приголосних / В. В. Левицький // мовознавство. – 1973. – № 2. – С. 36–49.
8. Лесин В. Словник літературознавчих термінів / В. Лесин, О. Пулинець. – К. : Радянська школа, 1971. – 486 с.
9. Ленець К. Епістолярний стиль / К. Ленець // Стиль і час : хрестоматія. – К. : Наукова думка, 1983. – 252 с.
10. Найрулін А. Епістолярій М. Коцюбинського в історії української літературної мови (особливості конотації епістолярію письменника) : автореф. дис. ... канд. філолог. наук : 18.04.06. ; Луганський національний педагогічний університет ім. Т. Г. Шевченка / А. Найрулін. – Луганськ, 2006. – 19 с.
11. Тараненко О. Конотація / О. Тараненко // Українська мова : енциклопедія / [редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін.]. – К. : Вид-во "Українська енцикл." ім. М. Бажана, 2004. – 824 с.
12. Франко І. Зібрання творів : у 50 т. / І. Франко.. – К. : Наукова думка, 1986. – Т. 48 : листи (1874–1885). – 767 с.
13. Чабаненко В. Основи мовної експресії / В. Чабаненко. – К. : Вища школа, 1984. – 168 с.
14. [http : //www.balмонт.net.ru/lib-sb-books-629](http://www.balмонт.net.ru/lib-sb-books-629).

Анотація

На підставі сучасних досліджень із проблем інтимно-конотативного уживання одиниць мови різних рівнів здійснено аналіз тих фонологічних засобів, лексем та граматичних одиниць, що вживалися в ситуаціях створення інтимних конотацій у приватному листуванні І. Франка з О. Рошкевич.

Ключові слова: епістолярій, конотація, експресія, алітерація, звуко символізм, контекст.

Аннотация

На основании современных исследований проблем интимно-конотативного употребления единиц речи разных уровней произведен анализ тех фонологических средств, лексем, грамматических единиц, которые употреблялись в ситуациях изобретения интимных конотаций в личной переписке И. Франко с О. Рошкевич.

Ключевые слова: эпистолярий, конотация, экспресия, алитерация, звуко символизм, контекст.

Summary

The article focuses The thorough analysis of the lexical units and indivisible syntactic constructions used in the Ethiquette letters of I. Franko to O. Roshkevich. The research is passed on the results of recent investigations of situational and connotative usage of etiquette units.

Keywords: epistolary, konotacja, expression, alliteration, sound symbolism, context.